
Jak (ne)financovat vědu a výzkum

Jak (ne)financovat vědu a výzkum

Podporuji promyšlené úsilí o diferencované financování výzkumu. Diferenciace musí být založena na hodnocení výkonnosti a potenciálu pracovišť, spojeném s kritickým posouzením přiměřenosti nákladů.

Jak (ne)financovat vědu a výzkum

Na stránkách novin se objevují vzrušené debaty o hodnocení výzkumných záměrů a o jeho dopadu na vysoké školy a jejich výzkumné týmy. Na výzkumné záměry škol půjde letos výrazně více prostředků než loni a některé školy si viditelně polepší. Přesto některé dobré vědecké týmy jsou zklamané, že jejich záměr nemá být financován.

V této situaci se 5. ledna v HN objevil názor Jiřího Zlatušky, že Akademie věd se chystá financovat všechny ústavy bez ohledu na kategorii, ve které skončily, a požadavek sjednocení standardů hodnocení v různých resortech. Jak je to tedy s hodnocením a financováním výzkumných záměrů?

Pečlivě jsme se připravili

V ČR existuje dvojitý systém financování výzkumu a vývoje z veřejných prostředků - institucionální a účelové. Institucionální financování má zajišťovat stabilitu výzkumných týmů, kontinuitu a rozvoj jejich činnosti. Tuto podporu poskytuje poskytovatel na výzkumné záměry po jejich zhodnocení a podle předchozích výsledků instituce na pět až sedm let.

Další institucionální podpora směřuje na výzkum na vysokých školách. Účelové financování je zaměřeno na podporu projektů podávaných ke grantovým agenturám či v rámci vybraných programů a probíhá formou veřejné soutěže.

Pracoviště AV ČR, na rozdíl od škol, dostávají jedinou institucionální podporu: na svůj výzkumný záměr. Jejich nepřidělení znamená zrušení pracoviště. Podpora pracovištěm zpravidla zajistí jejich základní chod a pokrytí nárokových platů (zhruba tři čtvrtiny výdělku zaměstnanců). Prostředky na osobní ohodnocení a odměny, stejně jako na velkou část potřeb pro výzkum, musí pracoviště hledat převážně v domácích i zahraničních účelových prostředcích a v mimorozpočtových zdrojích.

Předchozí víceleté výzkumné záměry byly ukončeny k 31. prosinci 2004. Akademie věd jako poskytovatel institucionálních prostředků přistoupila vysoce zodpovědně ke zhodnocení výsledků výzkumu svých pracovišť i jejich nových záměrů, zahajovaných od 1. ledna 2005. Hodnotící komise tvořili nejméně ze dvou třetin mimoakademičtí pracovníci. Akademie vyžadovala minimálně čtyři oponentské posudky na každý záměr (nejméně tři zahraniční) a také prezenční hodnocení na pracovištích předkladatelů záměrů za osobní účasti členů hodnotících komisí a oponentů.

Při přípravě návrhů výzkumných záměrů jsme důsledně respektovali střednědobý výhled výdajů státního rozpočtu na výzkum a vývoj. I tak jsme byli nuceni kráti požadavky pracovišť, abychom mohli alespoň v minimální míře financovat všechny záměry doporučené komisemi k přijetí. Krácení bylo diferencované a respektovalo závěry hodnocení. U pracovišť s relativně nejnižším hodnocením už toto diferencované financování vede k reorganizacím a restrukturalizacím a další se připravují.

Dva rozdílné přístupy

Výzkumné záměry AV ČR byly hodnoceny ještě jednou v meziresortním hodnocení provedeném ministerstvem školství, ve kterém byly hodnoceny i další záměry, zejména vysokých škol. Porovnáme-li hodnocení v rámci AV s meziresortním, vidím podstatné rozdíly.

Ne ve všech resortech byl jasně definován finanční rámec záměrů, který by vycházel z reálných možností rozpočtu. Požadavky některých záměrů mohly být nadhodnoceny a mohl tak vzniknout velký převis ve výši požadovaných prostředků vedoucí k posunu pojetí záměrů jako podkladu pro institucionální financování na formu projektové soutěže. V meziresortním hodnocení byla dána nepřiměřená váha číselnému (bodovému) vyhodnocení tří oponentských posudků, byť sofistikovanému. Ty mohly být rozdílné v závislosti na úhlu pohledu a zkušenosti oponenta. Chyběla interakce s oponenty, možnost porovnat jejich škály hodnocení i ohledání situace na vlastním pracovišti.

Zejména se mi však zdá, že v meziresortním hodnocení a hlavně při přidělování institucionálních prostředků tam, kde je poskytovatelem ministerstvo školství, byl užit přístup vhodný spíše pro podporu projektů z účelových prostředků ve veřejné soutěži. Malý rozdíl v počtu bodů nemusí vyjadřovat velký rozdíl ve výkonu a nevím, zda poskytovatele opravňuje, aby jeden záměr financoval téměř v plné požadované výši a druhý, který se octne pod pomyslnou čarou, již vůbec ne - a s platností na řadu let! AV se proto při rozhodování o institucionální podpoře pracovišť a její výši řídila závěry vlastního, zdůvodněnějšího hodnocení, které též spíše odpovídá zásadám pro institucionální financování.

Podporuji dobře promyšlené úsilí o diferencované financování výzkumu, a tím i o efektivní využití zdrojů. Diferenciace však musí být založena na spolehlivém hodnocení výkonnosti a potenciálu pracovišť, spojeném s kritickým posouzením přiměřenosti nákladů.

Helena Illnerová
Autorka je předsedkyní Akademie věd ČR